

پای صحبت اعضای کمیته علمی

دانشکده‌ای برای تربیت داوران طراز اول علمی و آموزشی

فریده نورمحمدی

تألیف در حوزه جغرافیا دارد و مقالات متعددی نیز در این حوزه به نگارش درآورده که در مجلات رشد و جز آن چاپ شده است. دکتر چوبینه اکنون عضو هیئت تحریریه مجله رشد آموزش جغرافیا و مدیر داخلی آن است. وی همچنین در دانشگاه‌های تهران، امام حسین، تربیت معلم و نیز در دوره‌های ضمن خدمت معلمان تدریس می‌کند.

اشاره

یکی از امتیازات دهمین جشنواره کتاب‌های آموزشی رشد تشکیل یک کمیته علمی با حضور افراد مجرب و صاحب‌نظر در حوزه کتاب بود. در این مجال، کوشیده‌ایم با دیدگاه اعضای محترم کمیته علمی درباره جایگاه جشنواره، فرصت‌های پیش رو و کاستی‌های احتمالی آن آشنا شویم. اعضای این کمیته عبارت‌اند از آقایان دکتر مهدی چوبینه، مهندس عبدالمجید خاکی، آقای غلامرضا عمرانی و دکتر محمود معافی و همچنین خانم فریبا کیا (دبیر کمیته علمی). گفت و گوی ما را با چهار تن از اعضای این کمیته می‌خوانید.

معیارهای انتخاب داوران را هم تدوین کنید

مهدی چوبینه (۱۳۳۳، رامیان)

دانش‌آموخته دوره دکتری جغرافیای طبیعی، کارشناس مسئول گروه جغرافیا و معاون اسبق دفتر برنامه‌ریزی و تألیف است. تاکنون ۳۰ مجری بیش از ده طرح مطالعاتی و تحقیقاتی بوده، نزدیک به ۳۰

■ آقای دکتر چوبینه، شما نقش و جایگاه جشنواره کتاب‌های آموزشی رشد را در سامان‌دهی منابع آموزشی و تربیتی چگونه می‌بینید؟ از نگاه شما، مهم‌ترین کارکرد جشنواره چیست و روی کدام گروه از مخاطبان تأثیر مستقیم می‌گذارد؟

□ در هر برنامه درسی، علاوه بر عناصر و ارکانی که متخصصان برمی‌شمارند، تعداد زیادی مکمل و متمم هم وجود دارند که برنامه درسی را در رسیدن به اهداف خود یاری می‌دهند. در وضعیت فعلی، کتاب‌های درسی رکن اصلی برنامه‌های درسی و به عبارت دیگر، جلوه عینی آن‌ها محسوب می‌شوند. در این میان به علل مختلف، از جمله تعجیل در تولید این کتاب‌ها، به سایر اجزا کمتر پرداخته می‌شود. از سوی دیگر، در روزگاری به سر می‌بریم که گفت‌وگو در مورد بسته‌های آموزشی بسیار شنیده می‌شود و این نوید را به صاحب‌نظران و مخاطبان نظام آموزشی می‌دهد که از حجم و فشار محتوای رسمی آموزشی کاسته شود و از طریق ارائه اجزا و مؤلفه‌های متنوع در آن بسته‌ها، اهداف قصد شده برنامه درسی بهتر محقق شوند.

اما نباید از این نکته غفلت کرد که بدون وجود یک نقشه راهنما، معلوم نیست که این عناصر و مؤلفه‌ها در جای خود گذاشته شوند، یا در جای خود مورد استفاده قرار گیرند و کارایی مطلوب داشته باشند. در بین این اجزا، کتاب‌های آموزشی از جمله شاخص‌ترین بازوی یاری‌رسان به برنامه‌های درسی‌اند که نیازمند توجه خاص هستند. در یک فرایند قابل دفاع علمی، هر یک از منابع آموزشی و تربیتی در نقشه آموزشی جایگاه ویژه‌ای برای خود دارند. جشنواره سامان‌دهی کتاب‌های آموزشی مسئول تعیین جایگاه این کتاب‌ها در نقشه آموزشی است.

طرح سامان‌دهی منابع آموزشی با بیش از یک دهه تجربه در پرداختن به این مهم، توانسته است تا حدودی این وظیفه را جامعه عمل ببوشاند. یکی از مهم‌ترین اقداماتی که این جشنواره تاکنون موفق به اجرای آن شده، تعیین قدر و جایگاه هر یک از مخاطبان خود بوده است. به این منظور، شناخت و دسته‌بندی مخاطبان در دستور کار گرداندگان جشنواره قرار گرفته و برای هر گروه متناسب با نیازها و انتظاراتشان اقدام شده است. مخاطبان این جشنواره عبارت‌اند از: ناشران، مؤلفان، دانش‌آموزان، معلمان، مدیران، والدین، برنامه‌ریزان درسی و مدیران و تصمیم‌گیرندگان سیاست‌های آموزشی.

اولین دسته از مخاطبان جشنواره ناشرانی هستند که به

سرمایه‌گذاری در این زمینه علاقه‌مندند. جهت‌دهی و مشارکت دادن آنان در بخش‌های گوناگون می‌تواند این گروه را بیشتر از امروز جذب کند. گروهی دیگر دانش‌آموزان یا صاحبان اصلی جشنواره‌اند که همه این فعالیت‌ها برای کمک بهتر و بیشتر به آن‌ها انجام می‌پذیرد. گروه اخیر به دلیل کم‌تجربگی و نیاز به منابع آموزشی معتبر، علاقه‌مندند از نتایج جشنواره برای دستیابی به نیازهایشان

بهره ببرند. بنابراین، اطلاع از نیازهای آنان در اولویت جشنواره خواهد بود. در انتهای کتاب‌های درسی برگزیدگان این جشنواره به این گروه معرفی می‌شوند تا هدف مزبور تحقق یابد. لذا شایسته است تا جشنواره در تأمین فهرست این منابع دقت بیشتری به عمل آورد. این دقت بیشتر از طریق عبور کتاب‌های ارسال شده به جشنواره از چند مرحله ارزشیابی علمی حاصل خواهد شد.

والدین و اولیای مدرسه نیز از مخاطبان دیگر جشنواره‌اند که همچون گروه قبلی، ممکن است در انتخاب منابع آموزشی دچار تردید شوند. نتایج جشنواره این تردید را کاهش می‌دهد.

برنامه‌ریزان و مؤلفان کتاب‌های درسی نیز از طریق این جشنواره و نتایج آن در جریان آخرین منابع علمی و آموزشی مرتبط با موضوع درسی خود قرار می‌گیرند و در پس‌زمینه ذهنی خود، حمایت‌کنندگان برنامه‌هایشان را می‌شناسند. اما آخرین و مهم‌ترین گروه از مخاطبان جشنواره که غالباً کمتر به نقش آنان توجه می‌شود، جامعه معلمان است. معلم به دلیل تماس مستقیم و بی‌واسطه با مخاطبان نظام آموزشی، همواره به یاری و پشتیبانی نیازمند بوده و هست. یکی از بخش‌هایی که در سال‌های اخیر به نحو مؤثری توانسته است، این حمایت‌ها را به عمل آورد، جشنواره سامان‌دهی کتاب‌های آموزشی بوده است.

■ به نظر شما با اضافه کردن چه بخش‌هایی یا چه کارهایی

به برنامه‌های جشنواره، این حرکت می‌تواند مؤثرتر باشد؟
□ در حال حاضر به دلیل توجه به فرایند علمی سامان‌دهی کتاب‌های آموزشی و استفاده حداکثری از تجارب افراد صاحب‌نظر، چنین مشهود است که جشنواره برنامه نسبتاً کاملی دارد و در صورتی که بتوان این گروه اخیر را از میان افراد متنوع‌تری انتخاب کرد، ضریب اطمینان دآوری‌های آن افزوده خواهد شد. شاید حضور

دکتر چوبینه: شاید اگر موانع قانونی وجود نداشته باشد یا برطرف شود، بتوان جشنواره‌های آتی را با حمایت‌های مالی ناشران برگزار کرد و نوعی حامی مالی در حوزه کتاب‌های علمی و آموزشی را در ادبیات جشنواره به وجود آورد

نماینده معلمان، نماینده ناشران، متخصص برنامه‌ریزی درسی، تکنولوژیست آموزشی و روان‌شناس یادگیری در میان گروه داوران این کاستی را برطرف سازد. اما اولین سوآلی که ممکن است مطرح شود آن است که این جمع متخصصان را کجا می‌توان در کنار هم یافت. در حال حاضر شوراهای برنامه‌ریزی درسی، گروه‌های مختلف را به جز نماینده ناشران در کنار هم در سازمان گرد آورده‌اند. چنانچه بتوان به نوعی بین تیم داوری و این شوراهای پیوند برقرار کرد و از مجموع آن تیم‌های داوری را شکل داد، این گروه جدید به غنای بیشتری خواهند رسید و نقش جشنواره برجسته‌تر و مؤثرتر خواهد شد و صد البته، همه این مطالب با حفظ شرایط و ضوابط داوری جشنواره معنا خواهند یافت.

■ شما چه فعالیت‌هایی را برای بعد از جشنواره پیشنهاد می‌دهید؟ به بیان دیگر، چه کارهایی لازم است انجام گیرد تا تأثیرات جشنواره ماندگار شود؟

□ از جمله برنامه‌های پیشنهادی برای جشنواره، اجرای استانی هر ساله آن در استان‌هایی است که داوطلب برپایی آن هستند و ایجاد نمایشگاه دائمی از آثار برتر و برگزیده در استان‌های مزبور، این آثار به صورت مستقیم به مخاطبان جشنواره معرفی خواهند شد و هر پنج سال یکبار هم می‌توان برگزاری جشنواره جشنواره‌ها را بین این استان‌های داوطلب به رقابت گذاشت. متأسفانه معلمان ما به سبب مشغله زیاد، چندان فرصتی برای آشنایی بیشتر با این جشنواره و نقش و اثر آن در فرایند آموزش‌ها ندارند؛ تنها برخی از آنان که دارای آثار و تألیفاتی بوده‌اند، برحسب شرکت در آن فقط با بخشی از توانمندی‌های آن آشنا هستند. جمع کثیر خاموش در این مجموعه به لحاظ آماری قابل توجه‌اند. همچنین، دبیرخانه دائمی جشنواره در «دفتر انتشارات و تکنولوژی آموزشی» می‌تواند با طراحی برنامه‌های سالانه، پل ارتباطی میان جشنواره‌های متوالی برقرار سازد.

■ از نظر شما ناشر خوب، مؤلف خوب، و داور خوب کتاب‌های کمک‌آموزشی چه خصوصیتی دارد؟

□ دبیرخانه جشنواره با تهیه راهنما، ویژگی‌هایی را باید برای تولید کتاب‌های آموزشی در هر یک از موضوعات درسی رعایت کرد؛ در

واقع استانداردهای لازم را ارائه داده است. محتوای این راهنماها هم هر از چند گاه، مورد تجدیدنظر قرار می‌گیرند. این معیارها و ملاک‌ها در قالب نمون برگ‌ها، کار داوری کتاب‌های رسیده به جشنواره را آسان می‌سازند. اما درمورد ویژگی‌های داوران تاکنون سندی تولید نشده است. همان‌طور که هر کتاب آموزشی برای داوری نیازمند معیارهایی است، داوران این‌گونه کتاب‌ها نیز می‌باید بر مبنای استانداردهای قابل دفاعی انتخاب شوند. شاید این نکته از معدود نقاط ضعف جشنواره باشد.

این جشنواره، علاوه بر ارزیابی کتاب‌های آموزشی، دانشکده‌ای است برای تربیت داوران طراز اول علمی و آموزشی؛ نباید آن را به میدانی برای کسب تجربه برخی از فرصت‌طلبان تبدیل کنیم. شاید کمبود افرادی با معیارهای اشاره شده، سبب به‌وجود آمدن شرایط فعلی شده باشد یا عدم اطلاع و دعوت نکردن از افراد موجه و معتبر این شرایط را به‌وجود آورده باشد در هر صورت می‌توان از تجربیات درس آموخت.

■ جشنواره چه نقشی می‌تواند در هدایت ناشران و مؤلفان کتاب‌های کمک‌آموزشی به سمت تولید کتاب‌های خلاقیت‌برانگیز ایفا کند؟

□ هم جشنواره و هم ناشران بدون مواجه شدن با یکدیگر و بدون همکاری مستمر با هم، قادر به تولید محصولات خواهند بود؛ اما تولیداتشان در سطح معمولی باقی می‌ماند. تولید محصولات ارزشمند و نفیس در حوزه کتاب‌های آموزشی در گرو تعامل جشنواره با ناشران است. اگر این دو به شکل مشترک راهشان را ادامه دهند و در مسیر رسیدن به اهداف مشترک دست همکاری دهند، موانع احتمالی در راه رسیدن به اهداف را بهتر از سر راه خواهند داشت. قطعاً ناشرانی که در حوزه کتاب‌های آموزشی فعالیت دارند، تجارب ارزشمندی دارند که می‌تواند توسط جشنواره مدیریت و در جهت اعتلای محصولات مورد نیاز آموزشی به کار گرفته شود. در تولید استانداردهای کتاب‌های آموزشی می‌توان به تجارب این‌گونه ناشران توجه کرد و مشکلات فنی کار آن‌ها را مورد توجه قرار داد. شاید اگر موانع قانونی وجود نداشته باشد یا برطرف شود، بتوان جشنواره‌های آتی را با حمایت‌های مالی ناشران برگزار کرد و نوعی حامی مالی در حوزه کتاب‌های علمی و آموزشی را در ادبیات جشنواره به‌وجود آورد. از سوی دیگر، بدون بررسی مستمر و مداوم معیارهای کتاب آموزشی، ممکن است ناشران و مؤلفان کتاب‌های مورد بحث، دچار

دکتر چوبینه: این جشنواره، علاوه بر ارزیابی کتاب‌های آموزشی، دانشکده‌ای است برای تربیت داوران طراز اول علمی و آموزشی؛ نباید آن را به میدانی برای کسب تجربه برخی از فرصت‌طلبان تبدیل کنیم

انحراف از انتظارات جامعه مخاطبان شوند. این امری طبیعی است که سرمایه‌گذاران در این بخش زمانی که مطالبه مستمری نبینند یا بازخوردی از فعالیت‌هایشان دریافت نکنند، دچار رکود در خلاقیت و نوآوری شوند و در جهت صرفه‌جویی در سرمایه یا اندوختن سود، از هر گونه تغییری بپرهیزند. جشنواره سامان‌دهی کتاب‌های آموزشی در شرایط حاضر نقش سیستم کنترل کیفیت و ارتقای همه‌جانبه را برای جامعه ناشران و مؤلفان ایفا می‌کند و صدالبته خود دبیرخانه جشنواره نیز نباید از ارتقا و اعتلای خود غافل بماند. حضور مستمر در نمایشگاه‌های بین‌المللی داخلی و خارجی، بخشی از نیازهای به‌روز شدن جشنواره را برای خودپالایی تأمین می‌سازد.

■ نقش جشنواره کتاب‌های آموزشی رشد در تحقق اهدافی مانند خلاقیت، کسب تجارب تربیتی در مدرسه، و تربیت نیروی انسانی مولد و کارآفرینی که در سند تحول مورد تأکید قرار گرفته است، چیست؟

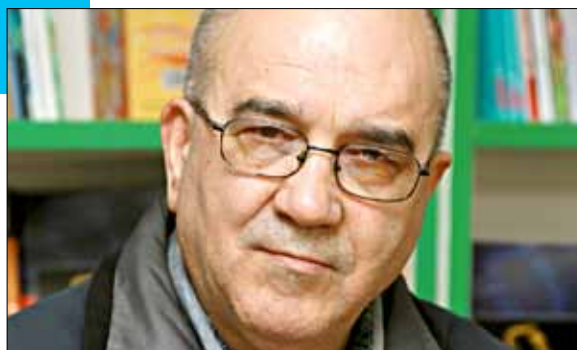
□ چنین نقشی را می‌توان مشابه تأثیر نقش کتاب‌های درسی دانست. اگرچه چنین انتظاری را صرفاً نباید از جشنواره داشت، اما می‌توان بخشی از سهم تأمین و تحقق اهداف مورد نظر را با برپایی جشنواره برآورده کرد. توجه و تأکید بر روند رو به گسترش این جشنواره به نوبه خود قادر به تحقق اهداف خواهد بود، مشروط بر آنکه هم‌پای سایر بخش‌ها و ارکان مؤثر در تحقق اهداف سند مورد اشاره، امکانات، اعتبارات و تسهیلات لازم برای برپایی آن فراهم شود. اتفاقاً با توجه به تنگناها و محدودیت‌های موجود در محتوای کتاب‌های درسی، محتوای کتاب‌های آموزشی از امتیاز بیشتری برخوردارند و از این نظر، ارتقای جشنواره سامان‌دهی کتاب‌های آموزشی، به تأمین اهداف مغفول مانده در سند تحول نیز منجر خواهد شد.

■ به نظر شما از چه امکاناتی در جهت آشنایی بیشتر جشنواره با مخاطبانش می‌توان سود برد؟

□ در پاسخ سؤالات قبلی تلویحاً اشاره شد که بعد از پایان هر جشنواره، فعالیت‌های دبیرخانه آن ظاهراً کاهش می‌یابد و تا نزدیک شدن به زمان برگزاری جشنواره بعدی فعالیت پررنگی دیده نمی‌شود. در حالی که اغلب دست‌اندرکاران آن در تمام طول سال مشغله مستمری دارند. این شرایط به چشم مخاطبان جشنواره مشهود نیست و صرفاً از طریق فصل‌نامه یا ویژه‌نامه‌ای به نمایش

گذاشته می‌شود. یا معرفی منابع آموزشی انتهایی کتاب‌های درسی، غالباً با این سؤال روبه‌رو می‌شود که از چه مرجعی می‌توان آن‌ها را تهیه کرد. به نظر می‌رسد دبیرخانه دائمی جشنواره به فضا و امکانات بیشتری برای معرفی خود نیاز دارد و طبعاً از این طریق تأثیر بیشتری خواهد داشت. در حال حاضر مکان مناسبی در مجاورت سازمان وجود دارد که با صدور مجوزی از سوی هیئت امنای سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی، می‌توان آن را به عنوان محلی برای نمایشگاه دائمی آثار برگزیده جشنواره در نظر گرفت. به‌طور طبیعی ممکن است موانعی بر سر راه برپایی این نمایشگاه وجود داشته باشد که غیرقابل حل نخواهد بود؛ اما ارزش وجودی آن غیرقابل انکار است. به مصداق گفته «دو صد گفته چون نیم کردار نیست»، برپایی این نمایشگاه می‌تواند بحث‌ها و ادعاهای نظری این جشنواره را جامعه عمل ببوشاند و مخاطبان آن راه اعم از دانش‌آموزان، معلمان، والدین، مدیران مدارس، برنامه‌ریزان درسی، مؤلفان و ناشران حوزه کتاب‌های آموزشی، از عزم و اراده جدی این جشنواره برای تحقق اهداف آموزشی مطمئن سازد.

**ناشران، مؤلفان و داوران واجد شرایط را شناسایی کنید
دبیرخانه جشنواره باید یک ماشین جست‌وجوگر
هوشمند باشد**

عبدالمجید خاکی صدیقی (۱۳۲۴، خرم‌آباد)

کارشناس برنامه‌ریزی و رئیس گروه صنعت در دفتر تألیف آموزش‌های فنی و حرفه‌ای و کاردانش است. سابقه ممتدی در امور صنعتی و فنی و حرفه‌ای دارد. سرپرست آزمایشگاه عملیات حرارتی و مکانیکی در ذوب آهن اصفهان، مدیرکل سازمان آموزش فنی و حرفه‌ای استان همدان،

مهندس خاکی: داوران باید در مقابل مؤلفان صد درصد مسئول و پاسخگو باشند. ضمن اینکه در قبول یا رد کتابها توجیه قابل قبول ارائه دهند. همچنین، نظرات و پیشنهادهای اصلاحی خودشان را برای ارزیابی بهتر در جشنواره بعدی به دبیرخانه جشنواره عرضه دارند

مدیرکل پژوهش و تحقیق سازمان آموزش فنی و حرفه‌ای کشور، مدیرکل پژوهش و تحقیق و نیز معاون مدیریت برنامه‌ریزی سازمان مذکور از سوابق ایشان است.

■ آقای مهندس خاکی، شما نقش و جایگاه جشنواره کتاب‌های آموزشی رشد را در سامان‌دهی منابع آموزشی و تربیتی چگونه می‌بینید؟ به عبارت دیگر، مهم‌ترین کارکرد جشنواره چیست و به نظر شما روی کدام گروه از مخاطبان تأثیر مستقیم می‌گذارد؟

■ آسان ساختن دسترسی به منابع آموزشی و تربیتی مطمئن، غنی‌سازی منابع برای مطالعه و تحقیق در راستای دانش‌افزایی و بسترسازی برای پژوهش دانش‌آموزان و مطالعه آزاد.

- فراهم کردن امکان دسترسی معلمان به منابع کمک‌درسی برای مطالعه و دانش‌افزایی و معرفی این منابع به دانش‌آموزان.

- ترغیب ناشران برای مشارکت بیشتر و ارائه تولیدات آموزشی و تربیتی در دوره‌های گوناگون تحصیلی و گسترش زمینه‌ها.

- فراهم کردن زمینه مسئولیت‌پذیری بیشتر ناشران و مؤلفان در قبال اهداف و انتظارات سازمان پژوهش.

گذشته از این مواردی که فهرست‌وار بیان شد، دفتر انتشارات تکنولوژی آموزشی و دبیرخانه جشنواره به‌عنوان یک ماشین جست‌وجوگر هوشمند می‌تواند نقش مؤثری در ارتباط با ناشران،

مؤلفان حقوقی و واقعی و داوران واجد شرایط در طرح سامان‌دهی منابع آموزشی و تربیتی ایفا کند. همچنین، به نظر می‌رسد بیشترین مخاطبان آن دانش‌آموزان دوره‌های مختلف تحصیلی، به‌ویژه متوسطه هستند و معلمان به دلیل تولید محدودتر منابع آموزشی و تربیتی مناسب برای معلمان، در محدوده کمتری، مخاطب جشنواره محسوب می‌شوند.

■ به نظر شما با اضافه کردن چه بخش‌هایی یا چه کارهایی به برنامه‌های جشنواره، این حرکت می‌تواند مؤثرتر باشد؟

■ - اضافه کردن تولیدات کتاب‌های داستانی و رمان‌های مرتبط با محتوای درسی و تربیتی به نحوی که این تولیدات درک و فهم

دانش‌آموزان را در یادگیری ارتقاء دهند.

- ارجاع امر بررسی منابع تولید شده خاص معلمان در سطح کشور در زمینه روش تدریس، مدیریت کلاس و مدرسه و سایر موارد در ارتباط با امور آموزشی و تربیتی به بخشی از جشنواره به‌صورت مجزا و مستقل با معیارهای ارزیابی ویژه.

- ارزیابی کتاب‌های خارجی ترجمه شده و کتاب‌های تألیفی، به‌صورت مجزا و با شاخص‌های خاص هر بخش.

■ شما چه فعالیت‌هایی را برای بعد از جشنواره پیشنهاد می‌دهید؟ به بیان دیگر، چه کارهایی لازم است انجام گیرد تا تأثیرات جشنواره ماندگار شود؟

■ بررسی نقاط قوت و ضعف جشنواره بعد از پایان برگزاری به‌منظور ارتقای سطح کیفی و کمی تولیدات منابع آموزشی و تربیتی برای برگزاری بهتر جشنواره بعدی.

- برگزاری جلساتی با ناشران، مؤلفان، داوران و مترجمان برای توجیه آنان در جهت شناسایی اهداف جشنواره و سامان‌دهی منابع آموزشی و تربیتی و دستیابی به راهکارهای قابل اجرا به‌منظور ترغیب و ایجاد انگیزه در دانش‌آموزان برای بهره‌مندی از این منابع.

- غنی‌سازی کتابخانه‌های مدارس از طریق اطلاع‌رسانی و ایجاد تسهیلات برای خرید تولیدات توسط استان‌ها و دانش‌آموزان.

- بسترسازی برای آنکه بخش خصوصی تولیدات خود را به سمت نیازهای دانش‌آموزان و معلمان سوق دهد.

- اطلاع‌رسانی به موقع و وسیع در مورد برگزاری جشنواره توسط سازمان پژوهش.

■ از نظر شما ناشر خوب، مؤلف خوب، و داور خوب کتاب‌های کمک‌آموزشی چه خصوصیات دارد؟

■ مؤلف خوب مؤلفی است که با تحقیق و پژوهش در زمینه برنامه‌درسی و آگاهی از اهداف و انتظارات سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی، سطح کیفی تولیدات خود را ارتقا دهد.

- ناشر خوب ناشری است که هوشمندانه و آگاهانه تولیدات خود برای ارائه به جشنواره انتخاب کند تا رقابت سالم ناشران در جهت بالا بردن کیفیت محتوا و نگارش، به‌عنوان یک اهرم مثبت، عمل کند.

- داوران باید به کمک اهل فن و قلم، نسبت به قضاوت و ارزیابی تولیدات مطابق با فرایند ارزیابی عمل کنند و در مقابل

مؤلفان صد درصد مسئول و پاسخ‌گو باشند. ضمن اینکه در قبول یا رد کتاب‌ها توجه قابل قبول ارائه دهند. همچنین، نظرات و پیشنهادهای اصلاحی خودشان را برای ارزیابی بهتر در جشنواره بعدی به دبیرخانه جشنواره عرضه دارند.

■ جشنواره چه نقشی می‌تواند در هدایت ناشران و مؤلفان کتاب‌های کمک‌آموزشی به سمت تولید کتاب‌های خلاقیت‌برانگیز ایفا کند؟

□ کمک به دانش‌آموزان پژوهشگر برای تکمیل اطلاعات مورد علاقه خود و بهره‌برداری از آن در خلق ابتکارات و کسب تجارب دیگران و کارآفرینان.

- ارتقای سطح دانش معلمان در خصوص کسب تجارب تربیتی، آموزشی و مدیریتی.

- تربیت نیروی انسانی و توسعه منابع انسانی در زمینه مؤلف، مترجم ناشر توانا.

- ایجاد زمینه کارآفرینی در جامعه در بخش تولیدات آموزشی و تربیتی.

- کسب تجارب آموزشی و تربیتی سایر کشورها به واسطه ارائه تولیدات ترجمه شده در این بخش برای محققان و پژوهشگران جوان و مؤلفان.

جشنواره باید همه‌ساله خود را نو کند

پس از جشنواره، گردهمایی مشورتی برپا کنید

غلامرضا عمرانی (۱۳۲۶، زابل)

کارشناس ارشد زبان و ادبیات فارسی، نویسنده، پژوهشگر ادبیات سیستمی. دبیر سابق دبیرستان‌های مشهد و کارشناس پیشین دفتر

برنامه‌ریزی و تألیف کتاب‌های درسی، گروه ادبیات، است. در تألیف حدود ۲۰ جلد کتاب درسی فارسی و بیش از ۳۰ جلد کتاب‌های کمک‌آموزشی مشارکت داشته و خود نیز حدود ۱۰ تألیف دارد که از آن جمله است. تا قاف با عشق (سفرنامه حج) رخساره خورشید، گویش سیستمی (تاکنون ۵ مجلد آن انتشار یافته است)

■ جناب آقای عمرانی شما، نقش و جایگاه جشنواره کتاب‌های آموزشی رشد را در سامان‌دهی منابع آموزشی و تربیتی چگونه می‌بینید؟ به عبارت دیگر، مهم‌ترین کارکرد جشنواره چیست و به نظر شما روی کدام گروه از مخاطبان تأثیر مستقیم می‌گذارد؟

□ نتایج جشنواره بر دو گروه تأثیرگذار است: تولیدکننده و مصرف‌کننده. منظورم از تولیدکننده، ناشر و مؤلف است و از مصرف‌کننده، خریدار و خواننده. خواننده را هم که می‌شناسیم. خریداران هم دو گروه عمده هستند: پدر و مادرها و گردانندگان نهادها و سازمان‌هایی که با مطالعه سروکار دارند. با این تعریف مخاطب طیفی گسترده را دربرمی‌گیرد و روشن است که کار جشنواره به همه سود می‌رساند؛ سود هم شامل منافع مادی و معنوی هر دو گروه است.

روشن است که تأثیری چنین گسترده، میدانی بی‌نظیر است که باید در جهت منافع همه طبقات از آن استفاده کرد و فعلاً تنها همین جشنواره است که چنین ابزاری در اختیار دارد و می‌تواند جریان سالمی را میان دو گروه بزرگ تولیدکننده و مصرف‌کننده به راه بیندازد و منافع هر دو را نیز تأمین و تضمین کند.

در این میان، نهادها و سازمان‌های خریدار کتاب کمتر به رأی و نظر خودشان و پیرامونیانشان توجه می‌کنند و بیشینه توجه آن‌ها به نتایج همین جشنواره است. یعنی به زبان دیگر، تکلیف را از خودشان ساقط می‌کنند. پس جشنواره به منزله چشم و گوش خیل عظیمی در خواهد آمد.

■ شما چه فعالیت‌هایی را برای بعد از جشنواره پیشنهاد می‌دهید؟ به بیان دیگر، چه کارهایی لازم است سازمان پژوهش انجام دهد تا تأثیرات جشنواره ماندگار شود؟

غلامرضا عمرانی: داوری دشوارترین کاری است که در دنیا ممکن است به آن برخورد. ایمان، وجدان، تعهد، علم و آشنایی گسترده با اهداف جشنواره و آشنایی با جزئیات موضوعی که کتاب مورد نظر در آن حوزه قرار دارد، همه و همه برعهده اوست

□ سازمان پژوهش اگر مهارت چین کاروانی را به دست گرفته و مصمم است که آن را به منزل مقصود برساند، باید بسیار مسئولانه عمل کند. فقط کافی است برای پی بردن به عمق آنچه می‌گوییم، ناظر بی‌طرفی از کتابخانه‌های مدرسه‌هایمان بازدید کند. در آنجا، یعنی در کتابخانه‌های تمام سطوح مدارس از ابتدایی تا پایان، کتاب‌هایی را مشاهده خواهد کرد که حتی یک بار هم از قفسه جابه‌جا نشده و هیچ خواستاری نداشته‌اند و نخواهند داشت؛ کتاب‌هایی که برای نوشتنشان هیچ‌گونه خلاقیتی و هیچ نوع جذابیت بصری، علمی و ... به کار نرفته است. این کتاب‌ها برای ابد در همین قفسه‌های کتاب خاک خواهند خورد. پرسش اینجاست که چنین کتاب‌هایی از کدام مسیر و با کدام توصیه و دستور خریداری شده‌اند؟ شاید همین کتاب‌ها برای جای دیگری، مناسب باشند، ولی نگهداری آن‌ها در قفسه‌های کتابخانه مدرسه با مخاطبانی که سن و سال و علائق و سلائقشان را می‌شناسیم، ظلم آشکار به این کتاب‌ها نیست؟ مبادا که جشنواره بر خاسته از سازمان نیز چنین راهی بپیماید!

غلامرضا عمرانی: بپذیریم که گاهی ممکن است دنیای کسی به اندازه کتابش باشد. بیهوده برکشیدن یا فروکشیدن آن، معادله‌های دنیای او را برهم می‌زند و تمام تبعات آن بر دوش داور است. داور ممکن است با گزینش یا عدم گزینش خود، مخاطبی را از موهبتی محروم یا به او چیزی را تحمیل کند که روا نباشد

■ از نظر شما ناشر خوب، مؤلف خوب، و داور خوب کتاب‌های آموزشی چه خصوصیاتی دارند؟

□ ناشر و مؤلف اگر هر دو در یک راستای غیرکاسب‌کارانه عمل کنند، خوب‌اند. منظورم را از «راستا» با یک نمونه روشن‌تر خواهم کرد. کتابی را که همکاری نوشته بود و انصافاً برای توانمندسازی معلم بسی مناسب بود، به ناشر محترمی پیشنهاد و دقت علمی و سلامت هدف‌های آن را تضمین کردم. ناشر محترم پس از بررسی دقیق کتاب فرمودند با نظر شما موافقم. این کتاب واقعاً معلم را توانمند می‌سازد و از زحمت مطالعه بسیاری کتاب‌ها و از دغدغه‌های بی‌شمار در کلاس‌داری نجاتش می‌دهد. اما به مؤلف توصیه کنید، همین کتاب را برای دانش‌آموز بنویسد تا با کمال میل چاپش کنم. باز گلی به جمالش که منظورش را از این پیشنهاد رو راست و بی‌افتادن در پیچ و خم الفاظ به صراحت فرمود که مگر تعداد معلمانی که این کتاب را خواهند خرید، چند نفر است؟ مقایسه کنید با تعداد دانش‌آموزانی که می‌توان با توصیه همان معلم این کتاب خوب را به آنان فروخت! بالاخره

ما هم باید حساب سود و زیانمان را بکنیم. بر این بیفزاییم که هم مؤلف و هم آن ناشر محترم، هر دو نظر مرا نسبت به کتاب خوب آموزشی و کمک‌آموزشی به روشنی می‌دانستند. پیش از آن بارها با هم گفت‌وگو کرده بودیم که اگر بشود، با تألیف کتاب‌های مناسب برای معلم، او را برای کلاس‌داری توانمند ساخت، دیگر لزومی ندارد این همه بار بر گرده دانش‌آموز بگذاریم و او را به کارِ گل واداریم.

و اما داور خوب کسی است که به این نکته واقف باشد که داوری دشوارترین کاری است که در دنیا ممکن است به آن برخورد. ایمان، وجدان، تعهد، علم و آشنایی گسترده با اهداف جشنواره و آشنایی با جزئیات موضوعی که کتاب مورد نظر در آن حوزه قرار دارد، همه و همه برعهده اوست و بعدها باید بتواند جواب‌گوی هرگونه بدداوری و پیشداوری باشد. در این میدان تنها یک کتاب و یک نویسنده یا ناشر نیست که با گزینش احتمالاً نادرست وی، بی‌استحقاق برکشیده یا فروکشیده می‌شود. گاهی بپذیریم که ممکن است دنیای کسی به همان اندازه کتابش باشد. بیهوده برکشیدن یا فروکشیدن آن، معادله‌های دنیای آن کس را برهم می‌زند و تمام تبعات آن بر دوش داور است. از سوی دیگر، به این هم همواره بیندیشد که ممکن است با گزینش یا عدم گزینش خود، مخاطبی را از موهبتی محروم کند یا به او چیزی را تحمیل کند که روا نباشد.

■ جشنواره چه نقشی می‌تواند در هدایت ناشران و مؤلفان کتاب‌های کمک‌آموزشی به سمت تولید کتاب‌های خلاقیت‌برانگیز ایفا کند؟

□ کافی است جشنواره و هرچه بدان وابسته است، همه‌ساله خود را نو کند. اندکی هم به دنیا توجه کند، از تجربه معلمان جهان نترسد و خود را با بررسی نتایج پژوهش‌های بی‌طرفانه - نه فرمایشی - توانمند سازد. به علاوه، میدان تحقیقی برای گرفتن بازخورد از اعمال و رفتارهای گذشته و جاری‌اش بگشاید و برای بررسی عملکرد هر ساله خودش هم درست مثل جشنواره، گردهمایی‌های مسئولانه و بی‌طرفانه‌ای برپا کند. از دست‌اندرکاران - منظورم مؤلف، ناشر، ناظر و مخاطبان کتاب است - درخواست کند در گردهمایی‌های مشورتی جشنواره، پس از پایان، شرکت کنند، و نقد و نظر و رهنمود بدهند. جشنواره نباید مبدل به گردابی در درون خودش بشود.

باید به تألیف بهای بیشتری بدهیم

محمود معافی (۱۳۳۱، تویسرکان)

پیش از این کارشناس ارشد برنامه‌ریزی درسی و کارشناس مسئول گروه مطالعات اجتماعی در دفتر برنامه‌ریزی و تألیف بوده است و همچنان با این دفتر همکاری دارد. او دکترای برنامه‌ریزی درسی از دانشگاه دهلی دارد. معافی دارای پژوهش‌ها و تألیفات زیادی است. از جمله مطالعه تطبیقی در آموزش حرفه‌وفن در آموزش‌های عمومی، آموزش جغرافیا در کشورهای جهان، مقایسه تطبیقی فرایند تدوین برنامه درسی ملی در کشورهای جهان، و مطالعه تطبیقی آموزش پیشگیری از اعتیاد. تألیفات او شامل روش آموزش جغرافیا، مهارت‌های جغرافیایی، آموزش تفکر، مبانی و اصول علمی تألیف کتاب‌های درسی، تفکر و سبک زندگی پایه هفتم متوسطه و نزدیک به ۱۱۵ مقاله علمی است که در مجلات مختلف چاپ شده است.

■ آقای دکتر معافی شما نقش و جایگاه جشنواره کتاب‌های آموزشی رشد را در سامان‌دهی منابع آموزشی و تربیتی چگونه می‌بینید؟ به عبارت دیگر، مهم‌ترین کار جشنواره چیست و به نظر شما روی کدام گروه از مخاطبان تأثیر مستقیم می‌گذارد؟ □ همان‌طور که می‌دانید، هدف جشنواره کتاب‌های آموزشی رشد، تقدیر از مؤلفان و یا ناشرانی است که تلاش کرده‌اند، کتاب‌های آموزشی و کمک‌درسی را با توجه به معیارهای تربیتی وارد بازار و چرخه یادگیری مدارس کنند. بنده که در طول ۱۲ سال گذشته داور کتاب‌های آموزشی بوده‌ام، احساس می‌کنم کتاب‌هایی که در حال حاضر تألیف و وارد چرخه داوری می‌شوند، به لحاظ کیفی تغییرات ماهوی زیادی در مقایسه با کتاب‌های سال‌های قبل پیدا کرده‌اند. البته در ابتدای کار برخی از ناشران مخالفت‌هایی می‌کردند و تصور آن‌ها بر این بود که هدف سامان‌دهی حذف برخی از ناشران است و به دنبال سخت‌گیری‌های بی‌جاست. اما هدف اصلی این بود که

ناشران با توجه به اینکه سرمایه‌گذاری آموزشی می‌کنند و زحماتی را متقبل می‌شوند، با رعایت یک سلسله از شاخص‌ها، کیفیت کار خود را بالا ببرند و بار تربیتی کتاب‌هایشان را افزایش دهند. خوش‌بختانه کیفیت کتاب‌ها با گذشت زمان بهتر شده است. ناشران سعی دارند که این شاخص‌ها را در تألیف کتاب‌های خود مورد توجه قرار دهند. مهم‌ترین کار دیگری که این جشنواره انجام می‌دهد، شناسایی خلأها و کمبودهاست. اگر شما به بیانیه داوران توجه کنید، متوجه می‌شوید که اغلب آن‌ها به این خلأها اشاره کرده‌اند. از جمله نکاتی

که در این بررسی‌ها آشکار شده است، غلبه کتاب‌های ترجمه‌ای بر کتاب‌های تألیفی است. درست است که برخی از کتاب‌های ترجمه‌ای از کیفیت خوبی برخوردارند، اما به اعتقاد من ما باید به تألیف بهای بیشتری بدهیم. از طرف دیگر، ما در تألیف تنها نباید به انتقال اطلاعات بسنده کنیم. بلکه دانش، مهارت، فعالیت عملی، فضیلت، اندیشه‌ها و نیازهای فراگیرنده، انتخاب زبان مناسب با توجه به نوع محتوا، جذابیت و هم‌سویی با اهداف حوزه‌های یادگیری نیز باید مورد توجه قرار گیرد.

در ارتباط با این سؤال که جشنواره روی کدام گروه از مخاطبان تأثیر می‌گذارد، در یک کلمه، پاسخ من ذی‌نفعان است. یعنی مؤلف، ناشر، دانش‌آموزان، معلمان و در آخر خانواده‌ها هستند که از انتشار کتاب‌های دارای کیفیت بالا سود می‌برند.

■ به نظر شما، با اضافه کردن چه بخش‌هایی یا چه کارهایی به برنامه‌های جشنواره این حرکت می‌تواند مؤثرتر باشد؟ □ به نظر می‌رسد قدردانی از ناشران، گرافیک‌ها، نقاشان و صفحه‌آراییان کتاب‌های تألیفی در کنار مؤلفان کار خوبی باشد و ما نباید به قدردانی از مؤلف یا مترجم بسنده کنیم. بلکه افراد دیگری نیز هستند که باید تشویق شوند، زیرا کار آن‌ها در کیفیت بخشی به کتاب مؤثر است.

■ شما چه فعالیت‌هایی را برای بعد از جشنواره پیشنهاد می‌دهید؟ به بیان دیگر، چه کارهایی لازم است سازمان پژوهش انجام دهد تا تأثیرات جشنواره ماندگار شود؟ □ درخصوص ماندگاری تأثیرات جشنواره لازم است مجموعه

دکتر معافی: ما باید به تألیف بهای بیشتری بدهیم. از طرف دیگر، ما در تألیف تنها نباید به انتقال اطلاعات بسنده کنیم. بلکه دانش، مهارت، فعالیت عملی، فضیلت، اندیشه‌ها و نیازهای فراگیرنده، انتخاب زبان مناسب با توجه به نوع محتوا، جذابیت و هم‌سویی با اهداف حوزه‌های یادگیری نیز باید مورد توجه قرار گیرد

خلاقیت برانگیز ایفا کند؟

□ لازم است عرض کنم که حساسیت ناشر و مؤلف در مورد کتاب‌های کمک‌آموزشی و اهمیت آن‌ها موجب بهبود کیفیت این نوع از کتاب‌ها خواهد شد. خوش‌بختانه بیشتر ناشران امروزه متوجه شده‌اند که تألیف کتاب کاری تخصصی است و ماندگاری کتاب و اثرگذاری آن روی مخاطب با عنایت به نیاز فراگیرنده، انتخاب زبان مناسب برای محتوا با توجه به ماهیت آن، جذابیت و اثرگذاری محتوا، علاقه‌های فراگیرنده، و مهم‌تر از همه، پیوند آن با اهداف برنامه‌های درسی و تربیتی تحقق می‌یابد. برگزاری این جشنواره‌ها موجب می‌شود که ناشران و مؤلفان تنها به بسط محتوا و افزودن اطلاعات مخاطبان بسنده نکنند، بلکه در انتخاب و سازمان‌دهی محتوا از طریق رعایت شاخص‌های تربیتی به صورت غیرمستقیم به تحقق اهداف تعلیم و تربیت و برنامه‌های درسی کمک کنند.

■ نقش جشنواره کتاب‌های کمک‌آموزشی در تحقق اهدافی مانند خلاقیت، کسب تجارب تربیتی در مدرسه، و تربیت نیروی انسانی مولد و کارآفرین که در سند تحول مورد تأکید قرار گرفته است، چیست؟

□ در خصوص نقش جشنواره کتاب‌های کمک‌آموزشی در تحقق اهدافی مانند خلاقیت و سایر ملاحظات که مطرح کردید باید عرض کنم، خلاقیت یعنی واگرا اندیشیدن، جانبی فکر کردن، پویایی، انعطاف، سبالت، روانی و ابتکار و سایر ملاحظات که متخصصان آموزش تفکر خلاق مطرح کرده‌اند. پس لازم است مؤلفان ابتدا با تفکر خلاق و دیدگاه‌های تربیتی آشنا شوند. اما مولد بودن و کارآفرینی با خلاقیت رابطه تنگاتنگ دارند. یعنی ابتدا باید فکر تازه‌ای به ذهن خطور کند و این فکر تازه بروز و ظهور یابد. بعد که به مرحله تولید رسید و احساس شد که بازار خود را دارد، به طور طبیعی کارآفرینی هم به وجود می‌آید. با عنایت به این ملاحظات لازم است که بخشی از تولیدات ناشران به این سمت هدایت شود.

شاخص‌هایی که در ارزشیابی کتاب‌های کمک‌آموزشی مورد استفاده قرار گرفته‌اند، چکیده بیانیه‌ها، نتایج ارزشیابی جشنواره، و نیز انتظارات از ناشران و مؤلفان پس از برگزاری هر جشنواره به اطلاع ناشران برسد. ارسال یک مجموعه از کتاب‌های برگزیده و تقدیری برای ناشران نیز کار مثبتی خواهد بود. شاید بتوان با ارسال یک «سی‌دی» از موضوعات فوق و مجموعه کتاب‌های برگزیده، این کار را انجام داد.

■ از نظر شما، ناشر خوب، مؤلف خوب، و داور خوب کتاب‌های کمک‌آموزشی چه خصوصیتی دارد؟

□ از نظر من، ناشر خوب کسی است که کتاب‌های کمک‌آموزشی خوب را انتخاب می‌کند، اهداف برنامه‌های درسی را می‌شناسد، مؤلف مطلع را انتخاب می‌کند، به معیارهای داور در مورد کتاب اعتقاد دارد و به مؤلف خود توصیه می‌کند که آن‌ها را در تألیف به کار گیرد و تلاش می‌کند در انتخاب کاغذ، کیفیت تصویر، صفحه‌آرایی و به طور کلی هنر تایپوگرافی یا آرایش نوشته و تصویر، دقت لازم را به خرج دهد. مؤلف خود نیز باید علاوه بر صلاحیت علمی، از دانش روز، ویژگی‌های مخاطب، هنر نوشتن و ملاحظاتی که در انتخاب و سازمان‌دهی محتوا باید رعایت کند، مطلع باشد و هنر به کارگیری آن‌ها را در عمل نیز داشته باشد. مطالعه کتاب‌های تقدیری و برگزیده برای مؤلفان در این زمینه راهگشا خواهد بود. آگاهی از اهداف حوزه‌های درسی و محتوای برنامه نیز عمیقاً باید دنبال شود. داور خوب فردی است مطلع در حوزه مربوطه، اهل قلم و صاحب تولید، آگاه از معیارهای انتخاب و سازمان‌دهی محتوا. مخاطب و نیازهای او را می‌شناسد و به اهداف برنامه درسی و محتوای کتاب‌ها مسلط است. بی‌طرف بودن و عادل بودن یکی از مهم‌ترین خصیصه‌های داور است.

■ جشنواره چه نقشی می‌تواند در هدایت ناشران و مؤلفان کتاب‌های کمک‌آموزشی به سمت تولید کتاب‌های

